

TARİH ÖNCESİ DÖNEMDE ELAZIĞ, PROF. DR. YÜKSEL ARSLANTAŞ

Elazığ in the Prehistoric Period, Prof. Dr. Yüksel Arslantaş

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 06 Mart 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 21 Nisan 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Nisan 2025

Sadullah SAYDAM

Öğretmen

MEB

<https://orcid.org/0009-0008-6346-2882>

saydam_2323@hotmail.com

Makale Bilgisi

Değerlendirme: Bu çalışma çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak değerlendirilmiştir.

Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Etik Kurul Belgesi: Makale için “Etik Kurul Belgesi” gerekmemektedir.

Benzerlik Taraması: “Benzerlik Raporu” Turnitin.com / iThenticate / İntihal.Net sistemi üzerinden alınarak tarama yapılmıştır.

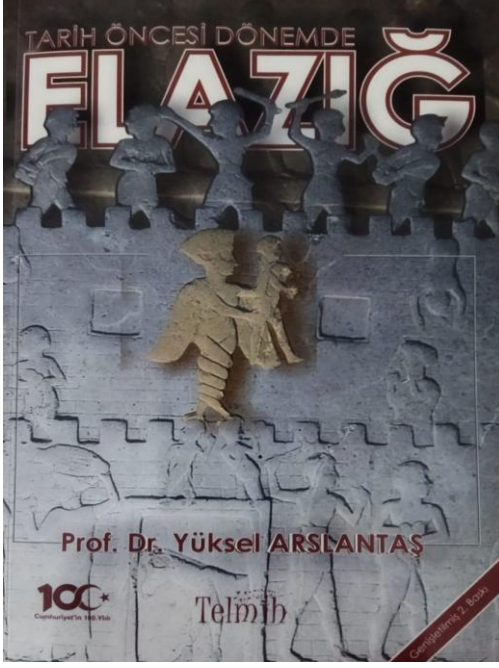
Telif Hakkı: Çalışmanın hazırlanma sürecinde yazar/yazarlar tarafından “Telif Hakkı Formu” imzalanarak sunulmuştur. Yazar/yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Atıf Bilgisi

Saydam, S. (2025). Tarih Öncesi Dönemde Elazığ, Prof. Dr. Yüksel Arslantaş. *KÜLLİYAT Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. 26(Nisan). ss. 65-70.

Sorumlu Yazar

Sadullah SAYDAM, saydam_2323@hotmail.com

Fırat Üniversitesi Tarih Bölümü Eski Çağ Tarihi Ana Bilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Yüksel Arslantaş tarafından kaleme alınan bu çalışma, Elazığ şehrinin tarih öncesi dönemlerine ilişkin detaylı bilgilerin yer aldığı akademik bir eserdir. Eserin ilk baskısı 2013 yılında yapılmış, genişletilmiş ikinci baskısı ise 2023 yılında yayımlanmıştır. Çalışma, Telmih Yayınları tarafından basılmıştır.

"Tarih Öncesi Dönemde Elazığ" adlı eser; Giriş, Birinci, İkinci ve Üçüncü Bölümler ile Sonuç, Bibliyografya ve Dizin kısımlarından oluşmaktadır. Çalışmada başta kazı raporları olmak üzere yüzey araştırmaları, yerli ve yabancı makaleler ile kitaplar ve diğer bilimsel kaynaklardan

yararlanılmıştır. Toplam 287 sayfadan oluşan bu eser, Eski Çağ Tarihi alanında bilgi sunan önemli çalışmalar arasında yer almaktadır.

Kitabın Giriş bölümünde ilk olarak Doğu Anadolu Bölgesi'nin coğrafi yapısına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Ardından, bu coğrafya içinde yer alan Elazığ şehrinin Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki konumu, yüz ölçümü ve diğer coğrafi özellikleri detaylı şekilde ele alınmıştır. Bölümde ayrıca Elazığ'da bulunan dağlar, akarsular, ovalar, platolar, yer altı zenginlikleri ve kentin iklim özellikleri hakkında önemli bilgiler sunulmaktadır. Altı sayfadan oluşan bu bölümde (s. 11–17), Elazığ'ın yüz ölçümünün yanı sıra Fırat ve Murat nehirlerinin şehrin başlıca su kaynakları arasında yer aldığı belirtilmiştir. Ayrıca kentin tarımsal gelişimine katkı sağlayan verimli ovalar ile Elazığ'ın kavşak noktasında bulunmasının şehirleşme ve gelişim sürecine olan etkileri vurgulanmıştır. Kentin coğrafi konumuna ilişkin ayrıntılı bilgiler ise 12–24. sayfalar arasında yer almaktadır.

"Elazığ yöresinin önemli bir kavşak noktası olmasını sağlayan ve tarih boyunca kullanılan önemli yollardan birincisi, Hekimhan ile Keban'dan geçerek Harput'a gelen ve oradan da eski hükümdar caddesine birleşen yoldur. İkinci yol ise, Harput-Keban-Arapkir-Kemaliye ve Divriği'den geçip Sivas'a varan yoldur. Üçüncü yol ise, Samsun'u Bağdat'a bağlayan yol olup Sivas'tan sonra eski kervan yolu ile birleşmektedir. Bunlardan başka Harput-Giresun arasında Keban-Arapkir-Kemaliye-Kuruçay-Şebinkarahisar ve Arapkir-Divriği-Şebinkarahisar'dan geçen yollar da vardır" (s. 22-23).

Kitabın Birinci Bölümünde, Elazığ şehrinin Taş Devirleri'ne dair bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümde sırasıyla Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik Çağlar ele alınmakta; her bir çağla ilgili genel bilgilerin ardından, bu dönemlerin Elazığ özelindeki yansımaları aktarılmaktadır (s. 25–43). Bölümün ilk kısmında Elazığ'da Paleolitik Çağ'a dair veriler sunulmuş; bu döneme ait barınma alanları ile bu alanlarda ortaya çıkarılan buluntulara yer verilmiştir. Ardından Mezolitik Dönem'e geçilerek bu döneme

ait barınma alanları ve bulgular tanıtılmıştır (s. 25–32). Doğu Anadolu’nun bir parçası olan Elazığ ve çevresinin Paleolitik Dönem’deki yerleşim özellikleri, özellikle Keban Baraj Gölü havzasında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sayesinde ortaya konmuştur. Bu araştırmalarda tespit edilen Paleolitik döneme ait aletler, bölgenin çok eski dönemlerden itibaren bir yerleşim alanı olduğunu göstermektedir. Birinci bölümün son kısmında Neolitik Çağ’ın insanlık tarihi açısından önemi vurgulanarak Elazığ’da bulunan “Çınaz III, Pulur ve Tepecik” yerleşimleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bu yerleşimlerde ortaya çıkarılan Neolitik Çağ buluntuları ve bu buluntuların özellikleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır (s. 40–44). Çınaz III yerleşimi, Hasan Bahar’ın çalışmaları doğrultusunda Neolitik Çağ’ın seramiksiz evresine ait bir yerleşim yeri olarak değerlendirilmektedir (s. 40).

Bölümde ayrıca, söz konusu yerleşimlerin hangi dönemlerde kullanıldığına dair tarihlendirmelere yer verilmiş, bu alanlarda kullanılan alet endüstrisi hakkında da bilgiler sunulmuştur. Paleolitik ve Mezolitik dönemlerde mağara ve kaya altı sığınaklarını kullanan insan topluluklarının, Neolitik Çağ’a gelindiğinde kerpiç ve taşla evler inşa ettikleri; ayrıca taşın yanı sıra kemikten de aletler ürettikleri belirtilmiştir. Bu bölüm toplamda on dokuz sayfadan oluşmaktadır (s. 25–44).

Kitabın İkinci Bölümünde, Elazığ şehrinin Kalkolitik Çağ’a (Bakır Çağı) dair bilgiler yer almaktadır. Bu bölümde öncelikle Kalkolitik Çağ’ın genel özellikleri ele alınmış, ardından Elazığ’daki Kalkolitik Çağ kültürlerine ilişkin detaylı bilgiler sunulmuştur. Bölüm toplamda 69 sayfadan oluşmaktadır (s. 45–114).

İkinci bölümde Halaf ve Ubeyd kültürleri tanıtıldıktan sonra Elazığ’da Kalkolitik Çağ’a ait yerleşim alanlarına geçilmiştir. Bu kapsamda “Pulur, Korucutepe, Tepecik, Tülintepe, Norşuntepe, Çınaz I, İmikuşağı, Çayboyu ve Kurupınar” gibi önemli yerleşim yerleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir (s. 66–113). Pulur yerleşimi, Son Neolitik ve İlk Kalkolitik Çağ’da yerleşim yeri olarak kullanılmış olup burada kazılar Hamit Zübeyir Koşay tarafından gerçekleştirilmiştir (s. 67). Korucutepe ise İlk Kalkolitik Çağ’dan itibaren iskâna uğramış, kerpiç ev yapılarının bulunduğu, Halaf tipi çanak-çömlek üretiminin geliştiği önemli merkezlerden biridir (s. 74–75). Bu bölümde ayrıca, Elazığ’daki Kalkolitik yerleşim alanlarının yapısı, hangi tarihlerde kullanıldıkları, mimari özellikleri, kullanılan alet türleri, madencilik faaliyetleri, dinî yapılar, çanak-çömlek üretimi, tarım ve hayvancılık gibi pek çok unsura dair detaylı bilgiler yer almaktadır. Bakır Çağı’na ait olmasına rağmen bazı yerleşimlerde taş eserlerin de kullanıldığı ifade edilmektedir (s. 45–114). Ayrıca MÖ 6000’li yıllardan itibaren Doğu Anadolu Bölgesi’nde çok sayıda yerleşim kurulduğu ve Elazığ’ın da bu yoğun iskân alanlarından biri olduğu belirtilmiştir. Bu durumun oluşmasında Elazığ’ın sahip olduğu coğrafi koşulların etkili olduğu vurgulanmıştır (s. 45–54).

“Doğu Anadolu Bölgesi’nin ve dolayısıyla Elazığ yöresini etkileyen kültürler; Dicle Vadisi’nde Anadolu’dan Habur bölgesine kadar uzanan toprakları içeren Suriye-Irak Ceziresinin doğusunda kalan bölge; özellikle Fırat Vadisi’nin doğusuna kadar uzanan Şanlıurfa-Gaziantep yöresini de içine alan,

Torosların güneyinde kalan ovalar ve tepelerden oluşan Batı Cezire; Amik Ovası'na kadar uzanan Malatya Ovası'nı da kapsayan, Fırat Vadisi boyunca ilerleyen Torosların kuzeyinde kalan şerit ve Elazığ yöresinde Altınova olmak üzere dört gruba ayrılabilir" (s.66).

Tarih Öncesi Dönemde Elazığ adlı kitabın Üçüncü Bölümü, Tunç Çağı'nın genel özelliklerine dair bilgilerle başlamaktadır. İlk ve Orta Tunç Çağlarına ilişkin açıklamaların ardından, Elazığ şehrinin bu dönemlerdeki durumu ele alınmaktadır. Bölümün ilk kısmında Elazığ ve çevresinin genel yapısı hakkında bilgi verilmektedir (s. 115). Bu bölümde, Tunç Çağı sürecinde Doğu Anadolu Bölgesi'nde etkili olan Erken Transkafkasya Kültürü'nün Elazığ'daki izlerine yer verilmiştir. Söz konusu kültürün çanak-çömlekçilik, mimari yapı, sosyal ve ekonomik hayat, inanç sistemi ve madencilik gibi alanlardaki etkileri detaylı biçimde incelenmiştir. Üçüncü bölüm, toplamda 140 sayfadan oluşmaktadır (s. 115–255). Elazığ'da Tunç Çağı döneminde kurulan ticaret alanları ve yürütülen ekonomik faaliyetler hakkında kapsamlı bilgiler sunulmuştur. Bu kapsamda, Kalkolitik Çağ'dan itibaren iskân görmüş olan "Ağın, Aşvan Kale, Korucutepe, Tepecik, İmikuşağı, Norşuntepe, Tülintepe, Değirmen-tepe, Pulur, Şemsiyetepe, Yeniköy, Taşkun Mevkii, Pağnik Öreni, Taşkun Kale ve Hanibrahimşah Harput" gibi yerleşim alanlarına dair ayrıntılı değerlendirmelere yer verilmiştir (s. 119–255). Bu yerleşimlerin Tunç Çağı'ndaki çanak-çömlek üretimi, madencilik faaliyetleri, inanç yapıları, tarım ve hayvancılık uygulamaları, dokumacılık gibi sosyal ve ekonomik yönleri ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Bölümde ayrıca, Tunç Çağı'nın Türkiye coğrafyasındaki yaygınlığı ve bu döneme ait kültürel özellikler de genel hatlarıyla değerlendirilmiştir. Elazığ'ın bu dönemde de yoğun iskâna sahne olduğu, gelişmiş mimari yapılara sahip yerleşim alanlarının bulunduğu, ekonomik ve sosyal ilişkilerin bu süreçte ilerlediği ortaya konulmuştur (s. 115–140).

"Elazığ bölgesinde İlk Tunç Çağı II kültürü, bir sonraki İlk Tunç Çağı III döneminde gerçekleşecek olan değişikliklerin temellerini atmıştır. Özellikle Elazığ ve Malatya bölgelerinin kültürel birlikteliğine dayalı olarak gerçekleşen bu yenilikler ilk olarak kapladıkları alanların büyümesi ile belirmektedir. Bunun yanı sıra, daha karmaşık bir politik düzen oluşmaya başlamaktadır" (s.123).

Kitabın "Sonuç" kısmında, yazar tarafından Elazığ kentinin tarih öncesi dönemlerine ilişkin genel değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çerçevede, çalışmanın Eski Çağ tarihi açısından taşıdığı bilimsel önem vurgulanmış; Elazığ ve çevresinin tarih öncesi dönemdeki stratejik ve kültürel konumuna dikkat çekilmiştir. Bölgenin, tarih öncesi çağlarda önemli bir yerleşim ve kültür merkezi olduğu yönünde çıkarımlarda bulunulmuştur. Eser, bu değerlendirmelerin ardından yer alan kaynakça ve dizin bölümleriyle tamamlanmaktadır (s. 257–277).

Tarih Öncesi Dönemde Elazığ adlı çalışma, Eski Çağ Tarihi açısından mutlaka okunması gereken önemli eserler arasında yer almaktadır. Türkiye'deki ilk yerleşim alanları ve ülkemizin tarih öncesi dönemi hakkında kapsamlı bilgiler sunan bu eser, alanında referans niteliğindedir. Türkiye'nin

Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik Çağlardaki sosyal ve ekonomik yapısına dair önemli veriler içeren çalışmada, bu dönemlere ait değerlendirmeler özellikle s. 25–43 aralığında sunulmuştur.

Eserde, tarih öncesi dönemde Türkiye coğrafyasında kurulan ilk yerleşim alanlarının Doğu Anadolu Bölgesi'nde de yer aldığı bilgisi dikkat çekmektedir. Elazığ şehrinin tarih öncesi dönemde insan toplulukları tarafından tercih edilmesinin nedenlerine de değinilmiş, bölgedeki tarih öncesi yerleşimlerin sayıca fazlalığı vurgulanmıştır. Aynı zamanda taş devirlerinde bölgede yaşamış insan topluluklarının alet üretimiyle ilgili bilgiler, eserin dikkat çeken verileri arasındadır (s. 25–43).

İnsanlık tarihi açısından bir devrim niteliğinde olan Neolitik Çağ'da, dünyanın ilk köy ve kent yerleşimlerinin Türkiye coğrafyasında kurulduğu bilinmektedir. Bu yerleşimlerin Elazığ kentinde de bulunduğu dair önemli bilgiler eserde yer almaktadır (s. 35–44). Yerleşik yaşama geçen toplulukların, Kalkolitik Çağ'da bakır madenini kullanarak alet üretimine geçtikleri, Elazığ coğrafyasının bu süreçte yoğun olarak iskâna uğradığı bilgisiyle desteklenmektedir. Ayrıca, Doğu Anadolu Bölgesi'nde gelişen Erken Transkafkasya Kültürü'nün Elazığ'daki Kalkolitik Çağ topluluklarını etkilediği bilgisi de eserde yer almaktadır. Bu dönemde, bakırın yanı sıra taş alet üretiminin devam ettiği de vurgulanmaktadır (s. 45–53).

Bakır ve kalay alaşımı sonucu ortaya çıkan tunç madeninin kullanıldığı Tunç Çağı'nda, Türkiye coğrafyasında çok sayıda yerleşim alanı kurulmuştur. Doğu Anadolu Bölgesi'nde iskân devam etmiş, Elazığ bölgesi bu dönemde de yerleşim açısından yoğunluk kazanmıştır. Söz konusu çalışmada, Elazığ'da Tunç Çağı'nın nasıl yaşandığına dair detaylı bilgilere yer verilmiştir (s. 115–142).

Eserde ayrıca, Türkiye'nin tarih öncesi döneminin Avrupa ve diğer coğrafyalara kıyasla daha erken başladığına dair önemli çıkarımlar yapılmaktadır. Avrupa'da Paleolitik Çağ MÖ 3000'li yıllarda devam ederken Türkiye'de bu çağ yaklaşık bir milyon yıl önce başlamıştır (s. 25–44). Avrupa'da maden çağlarının MÖ 1200'lü yıllarda başladığı bilinmekteyken Türkiye'de bu dönemlerin MÖ 6000'li yıllarda başladığı, Elazığ özelinde örneklendirilmiştir. Dolayısıyla, Türkiye'nin tarih çağlarını Avrupa'dan daha erken yaşadığı ve ilk yerleşimlerin bu coğrafyada kurulduğu, eserde dile getirilen önemli bilgiler arasındadır (s. 45).

Elazığ kentinde tarih öncesi dönemde yoğun yerleşimlerin kurulmasında, şehrin iklimi ve coğrafi özelliklerinin etkili olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle su kaynaklarının zenginliği ile verimli ovaların iskânı destekleyici unsurlar olduğu eserde açıkça belirtilmiştir (s. 14–35).

Sonuç olarak, *Tarih Öncesi Dönemde Elazığ* adlı eser, tarih öncesi dönem araştırmalarında temel kaynak olarak değerlendirilebilecek nitelikte olup Eski Çağ Tarihi alanında yapılan yüksek lisans, doktora ve diğer akademik çalışmalarda ana başvuru eserlerinden biri olma özelliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Arslantaş, Yüksel (2023). Tarih Öncesi Dönemde Elazığ. Elazığ: Telmih Yayınları.